

(1876–1944) vagy a román Vespasian Pella (1897–1960?) idevágó munkássága. A témakörrel két tanulmány is foglalkozik az összeállításban. Az egyik (A. Skordos) az 1990-es évek jugoszláv cselekményeinek véget vető nemzetközi intervenció történelmi előképeit veszi szemügyre (1814/15-ös öthatalmi Bécsi Kongresszus stb.), a másik (S. Troebst) a jogforrássá váló történelmi emlékezet tapasztalati súlyát méltatja.

A lipcsei projekt 2014-re még kibővül egy további, a hatalmi szerződések nemzetközi jogi hátterének szentelt fejezettel, visszapillantva egészen Lengyelország 1772/75-ös felosztásáig, és teret szentelve a poszt-jugoszláv szuverenitásképződés államközösségi védnökségének.

Komáromi Sándor

Nemzeti és etnikai kisebbségek története

Népesedés a Székelyföldön a 18. század elején

Pál-Antal Sándor: Népeségi viszonyok a Székelyföldön a 18. század elején = Erdélyi Múzeum, 74. köt. 2012. 2. sz. 1-19. p.

A közölt demográfiai adatok elsősorban a korabeli összeírásokból származnak, amelyeket a szerző korrigált az 1708–1711, és 1717–1719. évi szárazság és pestis okozta emberveszteségekről szóló tudósításokkal; a hiányzó adatokat pedig becslés (ez elsősorban a háborús veszteségeket és a migrációs adatokat jelenti) alapján pótolta.

A korabeli székely törvényhatóságok: Aranyosszék, Csík-Gyergyó-Kászonszék, Háromszék, Marosozsék és Udvarhelyszék. A Székelyföld területén 409 falu mellett egy szabad királyi város: Marosvásárhely; kilenc mezőváros és három udvarhelyszéki kiváltságos hely létezett.

A korabeli adóösszeírások szerint a székelyföldi családok száma az 1703-as 25.995-ről 1721–1722-re 22.066-ra csökkent. Ezek az adatok azonban nem teljeseek, hiányoznak az „immúnis”, vagyis adómentes nemesek, a nincstelenek, illetve egyéb, az adófizetés alól felmentett személyek és családok. Sőt, az 1713. évi összeírás a birtokos nemeseken kívül az adófizetésre kötelezett armalistákat (egyetelkes, címeres nemesek) sem regisztrálta, noha ők népes társadalmi réteget képviseltek a Székelyföldön. (Pontatlansága miatt ezt az összeírást a szerző nem vette figyelembe.)

A családok számában bekövetkezett legnagyobb visszaesést Háromszék produkálta, de jelentős mértékű volt Udvarhelyszéken is. A hiteles, korrigált adatok szerint a székely falvak népességének átlaga magasabb az országos átlagnál, ugyanakkor a nagyobb községek részesedése csekély. (A települések harmadában 26–50 adózó család élt, egynegyedében pedig 51 és 100 közötti.)

A korrigált adatok szerint a Székelyföldön a 18. század elején kb. 28.000–28.500 család élt. Ez az adat már tartalmazza a 4300–4400-ra tehető nem adózó népességet.

Az 1721-1722. évi adóösszeírás részletesebb ugyan az 1703. évinél, de ez sem terjedt ki az adómentes mágnásokra, a birtokos nemesekre, a tisztviselőkre, az egyházi személyekre, valamint a vagyontalanokra. (A mágnások és birtokos nemesek létszámának meghatározásához a szerző korabeli hűségeskü-lajstromokat, illetve „immunitást” megállapító felmérést; a tisztviselők és az egyházi személyek számát a széki előjárók, az egyházi intézmények és az iskolák számának becslése alapján határozta meg, végül az adó alól kivett vagyontalanok számát településenként három-négy családban határozta meg.) Ily módon a családok száma 12,8%-kal gyarapodott, azonban összességében 11,04%-kal csökkent az 1703-as adathoz képest. Ennek okát a szerző a háborús események és a természeti csapások rovására írja. A családok száma alapján a teljes népességszám megállapítására általában ötös szorzót használnak a korszakra vonatkozóan, ám az említett emberveszteségek és a korabeli összeírások egybevetése – a szerző szerint – azt mutatja, hogy az ötös szorzónál sokkal alacsonyabb adat áll közelebb az igazsághoz.

A szárazság és a pestis pusztítása következtében a néptelenné vált telkek aránya 1722-ben 25,8%-ot tett ki. Ugyanakkor az összeírás idején a puszta telkek egy része már benépesült. Ennek két forrása a visszatelepülők tömege, továbbá megjelentek az új, többnyire nem magyar ajkú bevándorlók. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a székelyföldi elvándorlás részben Moldvába és Havasalföldre, részben Erdély nyugati részébe, illetve a Partiumba, és tovább, a királyi Magyarországra.

A 17. század folyamán a román lakosok száma Székelyföldön állandóan gyarapodott, legerőteljesebben Aranyosszéken. Az összeírást végző biztosok Háromszéken 746, Marosszéken 420 román családfőt számoltak; Székelyföld egészében e század végén 8–10%-ra lehet tenni a román jelenlétet.

Egy 1711-es összeírásból kiderül, hogy ekkor már több teljesen elrománosodott település létezett Székelyföldön. A román ajkú lakosság létszámáról teljesebb képet nyújt az 1733. évi összeírás. Ekkorra arányuk a lakosság 15-16%-ára rúgott.

A szászok betelepülése a Székelyföldre a 17. század elején volt a legjelentősebb, ekkor létszámarányuk 1,8–2,0%-ot tett ki. Azonban az idetelepült szászok nem szerveződtek közösségekké, és rövid ittlét után

asszimilálódtak, vagy eltávoztak. Az egyéb betelepült etnikumok – örmények, zsidók, cigányok – nem tudtak jelentős társadalmi szerepet kivívni maguknak, ez alól talán az örmények képeztek kivételt ekkor, elsősorban a marhakereskedelemben betöltött szerepük miatt.

Cholnoky Győző

Népszövetség és magyar kisebbségek Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában

Ferenčuhová, Bohumila: Spoločnosť národov a maďarské menšiny v Československu, Rumunsku a Juhošlávií. = Historické štúdie. 46. r. 2010. 7–40. p.

Már a XVI. és XVII. századi vallási háborúkat lezáró békeszerződések is tartalmaznak bizonyos garanciát az államok részéről az állampolgárokkal szembeni bánásmóddal kapcsolatban. A XIX. század első felében a nemzetközi jog is szolgált egyfajta védelmet a kisebbségeknek.

A Habsburg-monarchiában többé-kevésbé fejlett nemzeti öntudatú, különböző nyelvi kultúrájú és vallású nemzetiségek éltek. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása új országok és új kisebbségek létrejöttét eredményezte. Csehszlovákiában a német és a magyar nemzeti kisebbségnek kellett alkalmazkodnia az új helyzethez.

A békeszerződések részét képezték a kisebbségi szerződések is. Az első világháború végén D. H. Miller és sir H. L. Smith javaslatára bizottságot hoztak létre az újonnan alakult államok kisebbségeinek védelmére. A bizottság 1919 szeptemberében megszerkesztette a békeszerződésnek az újonnan létrejött államokban élő kisebbségek védelmére vonatkozó törvénycikkelyeit. Sir. J. H. Morley brit diplomata azt javasolta, hogy az új államok kisebbségei panaszokkal az Népszövetséghez fordulhassanak.

A békeszerződés kisebbségi garanciára vonatkozó 93. cikkelyével kapcsolatban a lengyeleknek, a szerbeknek, a horvátoknak, a szlovéneknek és a románoknak fenntartásaik voltak. A kisebbségvédelem új elemét az Népszövetség garanciája képezte.